

Grunnleggende prosjektdokument utstilling Urnes verdensarvsenter

07.10.2020

Bakgrunn

Miljødirektoratet autoriserte i oktober 2019 Urnes som verdensarvsenter. Dette er i tråd med Regjeringens ambisjon om å bidra til å etablere verdensarvsenter ved alle de norske verdensarvområdene. (St. Meld. 35 "Framtid med fotfeste")

For Urnes, som autorisert verdensarvsenter, planlegges det et nytt publikumsbygg. Det skal bidra til fullt ut å realisere ambisjoner og mål for formidling og aktiviteter knyttet til det å oppleve verdensarven, samt styrke den lokale forankringen og verdiskapningen.

Verdensarvsenteret skal være navet i et helhetlig publikumstilbud som knytter sammen formidlingen av stavkirken, naturen, kulturlandskapet og andre kulturminner på Ornes. St. Meld. 16, Kulturmiljømeldinga, vektlegger at kulturminner, landskap og hele kulturmiljøer skal ses i sammenheng.

Bygget skal binde sammen formidling av kultur- og naturarv i en helhet, utendørs og innendørs. Det skal speile UNESCOs idégrunnlag om et globalt felleskap med ansvar for bevaring av verdens kultur- og naturarv og en bærekraftig utvikling. <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment>

Senteret skal være en kombinasjon av et museumsbygg med utstillinger, aktivitets- og formidlingsarealer, kafé, museumsbutikk og arbeidsplasser for ansatte - og en lokal samlingsplass og kulturarena. Det skal bidra til at Urnes verdensarvsenter oppfyller sine formål.

Prosjektgruppe for utstillingsplanlegging

Det ble i januar 2020 nedsatt en prosjektgruppe for det forberedende utstillingsarbeidet bestående av styreleder i Fortidsminneforeningen, Margrethe Stang; leder museum – og eiendomsavdelingen Merete Winness; generalsekretær i Fortidsminneforeningen Ola H. Fjeldheim; daglig leder Urnes stavkirke og verdensarvsenter Ingebjørg Njøs Storvik; Fortidsminneforeningens museum – og eiendomsavdeling ved rådgiver forskning og fagutvikling Linn Willetts Borgen; rådgiver museum og eiendomsforvaltning Christina Ljoså Ross og rådgiver formidling og publikumsutvikling Astrid Galstad, som har ledet gruppens arbeid.

Gruppens hovedfokus har vært utstillingen som skal utvikles av Fortidsminneforeningen som hovedutstilling i senteret og som er gitt utstillingstittelen "Urnes stavkirke – tre og tro gjennom 1000 år".

Arbeidet i denne fasen av utstillingsplanleggingen (2020) skal lede til følgende:

1. Et **grunnleggende prosjektdokument** med overordnede føringer for utstillingens profil og uttrykk, publikumstilnærming, utstillingstemaer – og innhold, gjenstander og formidlingsmetoder.
2. Et **visualisert konseptdokument** om senteret og utstillingsplanene på bakgrunn av det grunnleggende prosjektdokumentet. Dette skal benyttes som styringsverktøy for videre utstillingsarbeid på detaljnivå og til ekstern kommunikasjon og samhandling. Det skal også inngå i grunnlag for arkitektkonkurranse og utforming av utstillingsarealene.

Bærende konseptuell idé - “Verden inn i tunet”

«Verden inn i tunet» er et overordnet idékonsept for Urnes verdensarvsenter som forener historien og samtidsperspektivet, bærekraftig forvaltning av natur – og kulturarv, det lokale og globale perspektivet. Den skal fungere som en overbygning for kommunikasjon, kunnskap, formidling og opplevelser.

«Verden inn i tunet» peker på stedets lange historiske linjer der internasjonale impulser og kostbarheter kom sjøveien til Ornes og satte sine tydelige spor i Urnes stavkirke, og der Ornes i dag preges av internasjonal turisme og de utfordringer og muligheter som følger av dette.

Urnes verdensarvsenterets formål

- Formidle verdensarven Urnes sine materielle og immaterielle OUV-er (framstående universelle verdier) og områdets rike oppsluttende verdier på en dynamisk, reflekterende og involverende måte til et lokalt, nasjonalt og internasjonalt publikum i alle aldre.
- På en inkluderende måte synliggjøre verdensarvens universelle verdier og brobyggende egenskaper på tvers av landegrenser.
- Sikre en besøksdrift i balanse med verdensarvens tålegrense, og sette fokus på bærekraft i forvaltning av kulturarv og naturressurser i et lokalt og globalt perspektiv.
- Bidra til lokal verdiskaping og utvikling basert på stedegne kvaliteter gjennom medskapende og involverende arbeid.

Utstillingene

Utstillingsarealene innendørs skal romme to forskjellige utstillingskonsepter der utstillingsdesign og innhold vil være ulike. De to utstillingene skal begge bidra til god logistisk avvikling av besøkende og gi rom for opplevelser, refleksjon og læring for individuelt besøkende, grupper og skoleklasser. De skal knyttes sammen med senterets øvrige publikumstilbud som en helhetlig opplevelse.

- «**Urnes stavkirke - tre og tro gjennom tusen år**». Tittelen peker mot «Verden inn i tunet» som overbyggende idé og den binder basisutstillingen om UNESCOs arbeid og verdensarven i Norge sammen med øvrig innhold i senteret.

Utstillingen planlegges som en visuell, sanselig og utdypende formidling av hva som gjør Urnes stavkirke til verdensarv med fokus på de mest sentrale OUV-ene i innskrivingen på UNESCOs verdensarvliste. Den skal se mennesket, natur - og kulturarv i sammenheng gjennom kontrasterende utstillingsområder betegnet som *furu og gull*, *skogen og kirkerommet*. Portalkopien, et resultat av at treskjærmiljøet utfordres til å lage en prosessuell autentisk kopi av den berømte nordportalen på stavkirka, vil inngå i utstillingen.

Skogsrommet (furu) planlegges som et organisk og sanselig rom med kopien av nordportalen som hovedobjekt og *natur, ro, skog og tre* som assosiasjoner. Portalkopien skal være et sanselig objekt og fysisk oppleves som en overgang eller gjennomgang - som en grensesone mellom ulike verdener.

Kirkerommet (gull) speiler middelalderens fargesterke kirkerom, forgylling og lyset - og har originale gjenstander fra kirken som sentrale elementer. Gjenstandene skal spille en hovedrolle som "fortellerstemme" der de settes inn i en helhet og sammenheng gjennom eks. digital rekonstruksjon.

- **Basisutstilling verdensarv.** Utstillingskonseptet er laget for alle de norske verdensarvstedene og omhandler UNESCO som organisasjon, verdensarv som idé og verdensarvsteder nasjonalt og internasjonalt. Den er utviklet av danske Kvorning Kommunikasjon og Utstillingsdesign på oppdrag fra Norges Verdensarv og omtales som *Basisutstilling for verdensarvsentrene*. Utstillingen består av en film om verdensarvstedet, en interaktiv innendørs utstilling og en fysisk utendørsinstallasjon. Utstillingen tilpasses de ulike verdensarvsentrene og har et anbefalt arealbehov på 75m² med 35m² som minimum.
- **«Urneshagen».** Et utendørs formidlings- og opplevelsesområde knyttet til en eplehage på senterets tomt med fokus på bærekraftig forvaltning av naturressurser og FNs bærekraftsmål. Utgangspunktet er det nære på Ornes med naturen og kulturlandskapet som opplevelses - og kunnskapskilde. Det ligger vel til rette for å formidle sentrale bærekrafttemaer som artsmangfold, kulturlandskap og matproduksjon. Hvordan kunnskap skal formidles i dette området gjennom utstillingselementer må vurderes videre. Urneshagen må også sees i sammenheng med informasjon/skilting til eplehageområder i aktiv drift der besøkende ikke har adgang.

Overordnede føringer for publikumsavvikling

Alle besøkende innom senteret. Senteret skal fungere som et nav i avvikling av en bærekraftig besøksdrift. Det er et mål at alle besøkende skal ledes inn i senteret for billett kjøp og fordeling til omvisning i stavkirka, utstillingene, "Urneshagen" og guidede turer til andre kulturminner og opplevelser på Ornes.

Billettsonen. Billettsonens start må være tydelig og synlig fra resepsjonsarealet, samtidig som inngangen til utstillingene markerer et tydelig skille. Dette for å sikre en mest mulig smidig og tydelig publikumsavvikling med minimalt av informasjonsbehov. Arealer for butikk, kafé, aktivitetsområde for barn og unge bør være utenfor billettsonen slik at det også fungerer som en lokal samlingsplass uten å besøke utstillingene.

Overordnet pedagogisk tilnærming. "Det nysgjerrige mennesket" er utgangspunktet for hvem senteret skal henvende seg til, og fungerer som en pedagogisk tilnærming. Utstillingen skal vekke utforskertrangen der det er nye opplevelser, objekter, aktiviteter og dybder av kunnskap som fanger

nysgjerrigheten fra sone til sone. I dette ligger søken etter sammenhenger og forklaringer på spørsmål som en driver i den enkelte besøkers motivasjon for kunnskap og opplevelse.

Det faglige innholdet i utstillingen skal være forskningsbasert, gjennom «hvordan vet vi det» - spørsmål, men også peke på ubesvarte spørsmål som kan skape undring og refleksjon. Formidling og utstillingstekster bygges rundt spørsmålene:

- Hva er dette? (gjenstand)
- Hvordan vet vi det? (forskning)
- Hvorfor er dette viktig? (refleksjon, sammenhenger og helhet)
- Hva betyr det for meg? (refleksjon, relevans og nytte)

Refleksjon som pedagogisk tilnærming. Refleksjon er en prosess som forutsetter tid og ro.

Utstillingen bør derfor ha områder med en rolig atmosfære, sittemuligheter og avskjerming av soner gjennom utstillingsselementer.

Se kultur- og naturarv i sammenheng. UNESCO påpeker viktigheten av å se kultur- og naturarv i et gjensidig perspektiv, der gamle bygningsteknikker og kulturhistoriske praksiser for bruk av naturens ressurser er kilder til kunnskap om bærekraft. Dette gir den pedagogiske tilnærmingen flere faglige innfallsvinkler innen humaniora og naturvitenskapen.

Selvforklarende utstilling. Utstillingen bør være lagt opp selvforklarende med eventuelt en skriftlig veileder og audioguide for enkeltbesøkende, for skoleklasser (lærere og elever) og andre grupper. En skriftlig veileder rettet mot skoler og lærere vil kunne bidra til en godt organisert og lærerikt besøk. Filmstasjoner med enkle høretelefoner vil kunne formidle “mestermøter” med håndverkere eller forskere som formidler dypere innsikt om enkelttemaer.

Enkle utstillingsløsninger med kvalitet. “Urnes stavkirke – tre og tro gjennom tusen år” tenkes som en sanselig utstilling med kvalitetspregede, robuste og holdbare løsninger. Det vil være viktig som en del av en bærekraft-tenkning og for en ressurs – og kostnadseffektiv drift av senteret. Vi ser for oss at digitale skjermer holdes på et minimum, også for å hindre sårbarhet ved en eventuell videre smittesituasjon. Fortidsminneforeningens kapasitet til å følge opp tekniske løsninger og supportbehov er begrenset, og utstillingsplanleggingen må ta høyde for dette. Basisutstillingen for verdensarvstedene har en heldigital løsning. Her inngår en supportavtale som staten dekker.

Norportalen – et taktilt utstillingsobjekt og fotopunkt. Portalens attraktivitet vil være betydelig, og det må legges til rette for at besøkende får oppleve den taktilt. Dette betinger at portalkopien har plass rundt seg, samtidig som den skal settes inn i konteksten med «Treets mester».

Tett på Urnes stavkirke. Utstillingen bør imøtekomme besøkers ønske om å oppleve Urnes stavkirke, selv om de ikke har anledning til et fysisk besøk i kirka ut fra fysiske forhold/mobilitet eller tålegrense-begrensninger. Utstillingen skal gi mulighet for en tett på-opplevelse av kirkerommet eks. gjennom 3D-modeller av kapitelenes.

Overordnet profil

Omgivelsene og kulturlandskapet som møter den besøkende til Urnes stavkirke og verdensarvsenter bør speiles i materialitet og uttrykk i utstillingen, og det er naturlig å peke mot det **organiske**.

Originale gjenstander fra stavkirka kan inspirere til form, farger og uttrykk. Den bemalte kirkekunsten hadde i middelalder en **sterk fargeprakt** med bruk av forgylling der lyset spilte en stor rolle i opplevelsen av kirkeinteriøret. Gjennom århundrene har denne fargeprakten blitt dempet i kirken, men rekonstruksjoner synliggjør bruken av sterke farger.

Originalgjenstander

En overordnet tilnærming er at utstillingen skal vise originalgjenstander som ikke har tilhold i stavkirka. Dette er en kombinasjon av gjenstander i egen samling og fra andre museers samlinger. Dette vil stille store krav til sikring av utstillingsområdet og til avstenging mot arealer som er i bruk som en lokal kulturarena utenom senterets åpningstid. Den metodiske tilnærmingen er å la gjenstandene fortelle historier og inngå i en kontekst som hjelper den besøkende til å se sammenhenger. Gjenstandene kan være i spennet mellom hele objekter og fragmenter. - Fra de store Limoges-lysestakene til glassbiter og tekstilfragmenter.

Portalkopien som utstillings - og formidlingsobjekt

Portalkopien skal legge til rette for sanselig utforskning av treskurden, både visuelt og taktilt. Man skal også kunne gå gjennom døråpningen. Dette vil kunne formidle portalens opprinnelige funksjon i kirken, som en fysisk og symbolsk overgangssone mellom det verdslige og det hellige.

Portalen kan lede til eller fra skogen eller være en integrert del av skogen. Prosessen fra felling av tømmer til ferdig portal kan vises gjennom en delvis bearbeidet tømmerstokk og trefliser som spor etter treskjærerens arbeid. Koblingen til skogen kan også forsterkes med å tilføre lukten av treverk og lyden av susen fra tretoppene.

Så langt i planprosessen tenkes det at portalen kommer til å stå "bar" uten maling eller tjære, og den vil da kunne passe fint inn i en trefarget helhet, og illustrere sammenhengen mellom naturgrunnlag og kulturuttrykk.

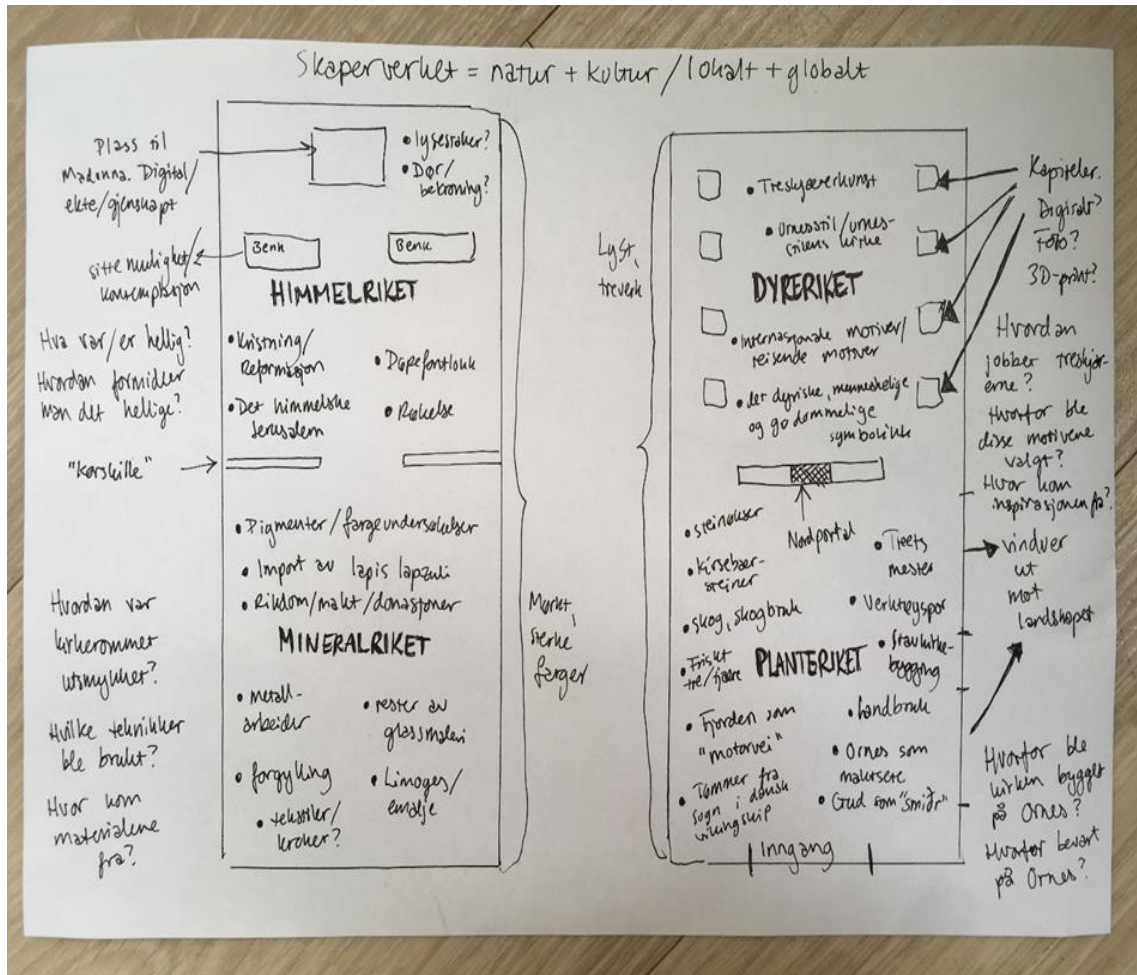
Vi foreslår "Treets mester" som en overbyggende kommunikasjon- og formidlingsknagg for prosessen med lagning av portalkopien (egen kommunikasjonsstrategi) og at dokumentasjon fra tilvirkingsprosessen inngår i utstillingen. Dette kan være dybdekunnskap om treskjæringen eks. i form av en film med et «mestermøte» med håndverkerne.

Vi ser også mulighet for at portalen formidles som et ikonisk objekt som har inspirert andre kreative uttrykk - eks. papirklipp. Besøkende kan også inviteres til å bli bedre kjent med Urnes-stilens linjeføringer og ta i bruk egne kreative evner til å lage sin portal eks. i et digitalt tegneprogram.

<https://www.youtube.com/watch?v=qauQq-X56ZY&feature=youtu.be>

Skisse til utstillingstemaer

Forholdet mellom mennesket, naturen og det guddommelige er omdreiningspunktet i fortellergrepet «Skaperverket» med underkategorier og temaer. Dette bygger på organisering av utstillingen i de to kontrasterende områdene *furu* og *gull*, *skogen* og *kirkerommet*.

Publikumsperspektiv og målgrupper

Planlegge med publikumsblikket. Personas er brukt som metode for å tydeliggjøre publikumsperspektivet og besøkendes behov ved et besøk i Urnes verdensarvsenter. Personas er en fiktiv personalisering av en typisk besøkende som vi ønsker å nå ut til og få som besøkende ved Urnes. Tre karakterer er lagt til grunn:

- Anne Windsor (48) fra York i England. På tur med ektemannen.
- Håkon (14) fra Sogndal. På tur med klassen.
- Sigvart Nystuen (71) pensjonert lektor fra Tolga i Østerdalen. På tur med kone, datter og barnebarn (10 og 12)

Hovedtrekk fra personas-metoden sammen med resultater fra publikumsundersøkelser ved stavkirken sesongen 2020 og for 2021, vil gi tydelige indikasjoner på hvilke behov og forventninger besøkende har til Urnes verdensarvsenter.

Kultur – og naturturisten. Med utstillingen «Urnes stavkirke – tre og tro gjennom tusen år» og «Urneshagen», sammen med utendørs opplevelser og turmuligheter, vil Urnes verdensarvsenter

være godt rettet mot kultur - og naturturisten med interesser i skjæringspunktet naturopplevelser og friluftsliv, klima/miljø-engasjement, kultur- og historieinteresse.

Elever, barn og unge. Barn og unge er i dag en liten besøksgruppe, men med et lokalt og regionalt potensial. Det er utarbeidet en pedagogisk plattform som gir formidlingen et bredt perspektiv med rot i UNESCOs verdigrunnlag, og senteret vil derved kunne gi et relevant tilbud fra barnehage til videregående skole. Bærekraftig utvikling er et overordnet tverrfaglig tema i nye læreplaner for grunnskolen fra 2020, der det skal legges til rette for at elevene kan forstå grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres.

“Urneshagen”

«Urneshagen» gir Urnes verdensarvsenter et unikt utgangspunkt til å formidle bærekraftig utvikling som tema, spesielt med fokus på ivaretagelse av naturressurser – og kulturminner. En målsetting for «Urneshagen» kan være at den besøkende får en økt bevissthet om størrelsen på eget **økologiske fotavtrykk** gjennom å reflektere rundt eget forbruk, men også hvordan man som en del av et kollektiv belaster økosystemer. Her kan klimakrise og naturkrise konkretiseres.

Som en positiv tilnærming til et komplekst tema kan den andre tematiske pilaren bygges på begrepet **økologisk håndavtrykk**. <https://www.naturfag.no/uopplegg/vis.html?tid=2093057> Det økologiske håndavtrykket er et uttrykk for enkeltindividets positive handlinger som bidrag til bærekraftig utvikling og et bærekraftig samfunn. Det signaliserer framtidstro og enkeltmenneskets viktige bidrag.

Uttak av temaer i utstillingen i andre flater/medier - “Urnes til verden”

For å støtte opp under den pedagogiske tilnærmingen der refleksjon og sammenheng er viktig, tenkes det “fortsettelse” av utstillingens temaer i andre kommunikasjonsflater som blir med den besøkende videre.

Utstillingskatalog/bok som gir en dypere omtale av temaer i utstillingen sammen med supplerende temaer. Her kan det eksempelvis være artikler om runer og graffiti i kirken, fargepigmenter og fargespor etter bemalte utskjæringer, middelalderens kirketekstiler, middelaldermenneskets oppfatning av seg selv og verden, portalen som overgang og inngang til kirken, kapitelens symbolverden, arkeologiske funn på Ornes mm. En utstillingskatalog kan ha artikler av ulike forskere slik som Kulturhistorisk museums katalog til utstillingen “Forvandlingen” om middelalderens kirkekunst.

Podcast der gjenstandene forteller 1000 års historie om Urnes.

Nettside med digitale opplevelser: 3D filmen fra kirken, 3D av kapitelenes med mer.

Filmer fra prosessen “Treets mester”

Aktivitetsområde

Aktivitetsareal for skapende aktiviteter skal være en del av et sambruksområder for andre publikumsaktiviteter, men sees i sammenheng med utstillingenes innhold og form. Aktivitet og engasjement hos de yngre besøkende er et mål med dette området.

Nordportalen som ikonisk objekt og inspirasjon for egen skaperkraft. Nordportalen er et ikonisk objekt som har inspirert til pass, gipskopier, tatoveringer, Black Sabbath, Ringenes herre etc. Urnes stavkirkes utskjæringer og ornamentikk kan inspirere nye generasjoner håndverkere, formidle handlingsbåren kunnskap om treets egenskaper og treskjærings tradisjoner - kombinert med å gi publikum ulike måter å uttrykke ornamentikk og egen skaperkraft. Det kan være alt fra å tegne «Urnes-stil» til 3D-printing og levendegjøring av kapitelenes motiver gjennom film. Dette er et område beregnet på barn/unge fra 10 – 11 år og oppover, mens Fortimus kan prege et aktivitetsområde for de mindre barna. Et slik aktivitetsområde er også en viktig del av å imøtekomme elevers ulike interesser, aktivitetsbehov og læringsstiler.